

Kopības izjūta Latvijas sabiedrībā un uzticēšanās līdzcilvēkiem

Sabiedriskās politikas centrs PROVIDUS (Iveta Kažoka, Dārta Pelse)

2025.gada septembrī

Satura rādītājs

Apkopojums	3
1. Pētījuma metodoloģija	4
2. Dati par kopības izjūtu un uzticēšanās līdzcilvēkiem dinamiku	6
2.1. Pirmais indikators. "Cilvēkiem mūsu valstī ir daudz kā kopīga"	6
2.2. Otrais indikators. "Es izjūtu kopību ar visiem Latvijas iedzīvotājiem"	7
2.3. Trešais indikators. "Lielākajai daļai cilvēku var uzticēties"	8
3. Kopības izjūtu mazinošie faktori.....	10
3.1. Straujas, redzamas migrācijas aspekts.....	10
3.2. Vecajām plaisām Latvijas sabiedrībā uzslāņojušās jaunas	12
3.3. Polarizācija, diskusiju kultūras trūkums un "nometņu" loģika	14
3.4. Citi šķēršļošie faktori: paaudzes, individuālisms un sociālā plaisa	15
3.5. Daudzveidība kā norma	17
4. Latvijas sabiedrību vienojošie faktori.....	19
5. Uzticēšanās un neuzticēšanās līdzcilvēkiem	22
5.1. Uzticēšanās līdzcilvēkiem	22
5.2. Neuzticēšanās iemesli	23
Secinājumi	25
Rekomendācijas.....	27

Apkopojs

Šis pētījums, ko veica Sabiedriskās politikas centrs PROVIDUS, radās kā reakcija uz "Sabiedriskās saliedētības radara" (SIF) 2024. gada starpposma datiem, kas fiksēja satraucošu kopības izjūtas un savstarpējās uzticēšanās kritumu. Izmantojot jaukto metodi – salīdzinot 2023. un 2024. gada kvantitatīvos aptauju datus un rīkojot divas padziļinātas fokusgrupu diskusijas 2025. gada augustā (N=16) – pētījums meklēja šī krituma cēloņus. Kvantitatīvie dati apstiprināja ievērojamu kritumu: personiskā kopības izjūta samazinājās par 10 procentpunktiem (līdz 43%), uztvere par kopīgo pilsoņu vidū par 12 punktiem (līdz 67%), bet vispārējā uzticēšanās nokritās līdz 34%.

Kvalitatīvā analīze atklāja, ka galvenais krituma cēlonis ir psiholoģisks nogurums no krīzēm ("sašķēla Covid, pāršķēla karš"), kas atklāja senas, nesamierināmas vērtību plaisas. To pastiprina jauns kairinātājs – straujā, redzamā migrācija. Pētījums secina, ka zemā uzticēšanās ir racionāls pesimisms, kas balstīts negatīvā pieredzē un netaisnības sajūtā. Vienojošie faktori vairs nav ideoloģiski, bet gan emocionāli (sports, svētki) un praktiski (kopīgas problēmas). Tādēļ rekomendācijas fokusējas uz praktisku sadarbību kopienās, diskusiju vides uzlabošanu,

1. Pētījuma metodoloģija

Šī pētījuma konteksts ir saistīts ar "Sabiedrības saliedētības radaru"¹ (turpmāk – Radars). Radaru 2023. gadā izveidoja Sabiedrības integrācijas fonds (SIF) kā valsts līmeņa sabiedrības saliedētības monitoringa rīku, kas sastāv no 29 indikatoriem. 2024. gadā tika veikts Radara starpposma izvērtējums², kurā tika atjauninātas aptuveni puse no šīm vērtībām. 2026.gadā paredzēts atkārtots Radara mērījums.

Šis pētījums radās kā tieša reakcija uz 2024.gada starpizvērtējuma rezultātiem, jo vairāki pārmērītie indikatori – īpaši Latvijas iedzīvotāju kopības izjūta un savstarpējā uzticēšanās – uzrādīja kritumu.

Šajā pētījumā izmantota jauktā pētniecības metode, apvienojot kvantitatīvo datu analīzi ar kvalitatīvo analīzi, kas iegūta fokusgrupu diskusijās. Pētījuma mērķis bija ne tikai konstatēt izmaiņas tādās sabiedrības saliedētības dimensijās kā kopības izjūta un savstarpējā uzticēšanās laika posmā no 2023. līdz 2024. gadam, bet, apzinoties datu bāzes līnijas (2023.gada pavasaris, gads pēc Krievijas pilna mēroga Ukrainā sākuma) iespējamo specifiku, galvenokārt izprast šo izmaiņu cēloņus, izmantojot kvalitatīvās metodes, lai paskaidrotu kvantitatīvajos datos novērotās tendences.

Šī pētījuma fokuss uz kopības izjūtu un savstarpējo uzticēšanos kā centrālajiem saliedētības elementiem ir pamatots ar plašu akadēmisko literatūru, kas apliecina šo faktoru centrālo lomu valsts attīstībā. Augsts uzticēšanās līmenis un spēcīga kopības izjūta tiek saistīti ar straujāku ekonomisko izaugsmi³, efektīvāku demokrātisko pārvaldību⁴ un aktīvāku pilsonisko līdzdalību⁵. Kā norāda ANO Eiropas Ekonomikas komisija (UNECE), saliedētākas sabiedrības ir arī noturīgākas pret krīzēm⁶. Līdz ar to kvantitatīvajos datos fiksētais uzticēšanās un kopības sajūtas kritums Latvijā, pat ņemot vērā metodoloģiskās nianšes, prasa padziļinātu analīzi par tā cēloņiem, jo tam ir tieša ietekme uz valsts ilgtermiņa attīstību. Plānots, ka 2026. gadā tiks veikts atkārtots visu Radara indikatoru mērījums, kas ļaus daudz precīzāk novērtēt ilgtermiņa tendences.

¹ Sabiedrības integrācijas fonds (SIF). (2023). *Sabiedrības saliedētības radars 2023*. Rīga: Sabiedriskās politikas centrs Providus. Pieejams: <https://www.sif.gov.lv/lv/sabiedribas-saliedetibas-radars>

² *Sabiedrības saliedētības radara starpposma izvērtējums 2024*. Rīga: Sabiedriskās politikas centrs Providus. Pieejams: <https://www.sif.gov.lv/lv/sabiedribas-saliedetibas-radars>

³ Piemēram, United Nations Department of Economic and Social Affairs (UN DESA). (2024). *World Social Report 2025: Universal Trust*. United Nations. Available:

https://social.desa.un.org/sites/default/files/inline-files/World%20Social%20Report_Dec2024.pdf Ortiz-Ospina, E., & Roser, M. (2016). *Trust*. Our World in Data. Pieejams: <https://ourworldindata.org/trust>

⁴ OECD. *Trust in government*. Organisation for Economic Co-operation and Development. Available: <https://www.oecd.org/en/topics/sub-issues/trust-in-government.html>

⁵ Shah, Dhavan. (1998). Civic Engagement, Interpersonal Trust, and Television Use: An Individual-Level Assessment of Social Capital. *Political Psychology*. 19. 469 - 496. 10.1111/0162-895X.00114.

⁶ UNECE. (2024). *Measuring Social Cohesion*. (Work under the Conference). United Nations Economic Commission for Europe. Available: https://unece.org/sites/default/files/2024-11/Work%20under%20the%20Conference_SocialCohesion_paper.pdf

Kvantitatīvā daļa

Pētījuma kvantitatīvā daļa balstās uz **sekundāro datu analīzi**, salīdzinot galvenos saliedētības indikatorus (kopības izjūtu un uzticēšanos) divos laika punktos.

- **2023. gada dati** tika iegūti no diviem avotiem: "Standarta Eirobarometra 99" (2023. gada pavasaris, veica "Kantar", N=1025, aptaujāti tikai Latvijas pilsoņi) un pētījumu centra SKDS "Sabiedrības saliedētības indeksa aptaujas" (2023. gada maijs, N=1010, pasūtīja Vidzemes augstskolas fonds).
- **2024. gada dati** iegūti no pētījumu centra SKDS veiktās anketēšanas "Sabiedrības saliedētības radara starpposma izvērtējums" (2024. gada augusts, N=2007 respondenti vecumā no 18 līdz 75 gadiem, izmantojot stratificētu nejaušo un kvotu izlasi gan tiešajās intervijās, gan CAWI).

Šī datu salīdzināšana (detalizēti aprakstīta nākamajā šī pētījuma nodaļā) kalpoja par pētījuma izejas punktu.

Kvalitatīvā daļa

Kvalitatīvā daļa tika izstrādāta, reaģējot uz kvantitatīvajos datos konstatēto straujo kopības izjūtas un savstarpējās uzticēšanās kritumu. Lai izprastu šī krituma iemeslus, 2025. gada 26. un 27. augustā tika noorganizētas divas tiešsaistes fokusgrupu diskusijas ZOOM platformā.

Dalībnieku atlasī un rekrutēšanu veica pētījumu centrs SKDS. Kopumā 16 dalībnieki (astoņi katrā grupā) tika atlasīti, lai nodrošinātu sabalansētu dažādu sociālo grupu pārstāvniecību. Tika pārstāvēti visi Latvijas reģioni (Rīga, Pierīga, Vidzeme, Kurzeme, Zemgale un Latgale) un dažādas paaudzes (vecumā no ~20 līdz ~60+ gadiem). Grupās tika nodrošināts dzimumu līdzsvars, iekļauti gan latviski, gan krieviski runājošie (arī divvalodīgie), kā arī dažādu sociālo slāņu pārstāvji (darba ņēmēji, pašnodarbinātie, pensionāri, studenti). Lai gan fokusgrupas kā kvalitatīva metode nav statistiski reprezentatīvas, apzināti veidotais demogrāfiskais līdzsvars ļauj pamatoti uzskatīt, ka diskusijās tika atspoguļoti galvenie Latvijas sabiedrības viedokļu griezum.

Fokusgrupu norise bija strukturēta. Sākumā moderatori veica iepazīšanās raundu un tehnisko pārbaudi. Diskusija tika organizēta, izmantojot jaukto metodi: moderatori vispirms veica anonīmu kvantitatīvu aptauju (izmantojot ZOOM aptaujas funkciju) par konkrētu tēmu, piemēram, "vai cilvēkiem mūsu valstī ir daudz kā kopīga?". Uzreiz pēc balsojuma moderatori ekrānā parādīja apkopotos rezultātus procentos, kas kalpoja par pamatu turpmākajai kvalitatīvai diskusijai. Dalībnieki tika aicināti pamatot savu izvēli, un šis cikls (aptauja – rezultāti – diskusija) tika atkārtots visām pētījuma tēmām.

2. Dati par kopības izjūtu un uzticēšanās līdzilvēkiem dinamiku

Kā tika norādīts pirmajā nodaļā, šī pētījuma kvalitatīvā daļa (fokusgrupas) tika rīkota, lai izprastu cēloņus kvantitatīvajos datos novērotajai dinamikai – proti, kopības izjūtas un savstarpējās uzticēšanās rādītāju kritumam starp 2023. un 2024. gadu.

Vienlaikus ir būtiski vēlreiz uzsvērt metodoloģijā minēto "kļūdainās bāzes līnijas" (faulty baseline) hipotēzi. 2023. gada pavasara mērījumi sakrīta ar laiku gadu pēc Krievijas pilna mēroga iebrukuma Ukrainā, kad sabiedrībā, iespējams, pastāvēja paaugstināta vienotības sajūta jeb "saliedēšanās ap karogu" (*rally 'round the flag*) efekts⁷. Līdz ar to 2024. gadā novērotais kritums var atspoguļot ne tik daudz "kopības izjūtas sabrukumu", cik drīzāk **normalizēšanos** vai šī sākotnējā vienotības viļņa noplakšanu. Diemžēl iepriekšējo gadu dati to neļauj droši noteikt. Bet tādēļ šajā nodaļā dati par trim indikatoriem tiek aplūkoti, paturot prātā šo kontekstu.

2.1. Pirmais indikators. "Cilvēkiem mūsu valstī ir daudz kā kopīga"

Šis indikators mēra vispārējo priekšstatu par sabiedrības vienotību. Datu salīdzināšana starp 2023. un 2024. gadu ir sarežģīta atšķirīgu metodoloģiju dēļ, tieši tādēļ šī vērtība 2024.gadā tika pārmērīta.

2023. gada dati iegūti no "Standarta Eirobarometra 99" (2023. gada pavasaris; aptauju veica "Kantar", pasūtīja Eiropas Komisija). Svarīgi norādīt, ka Eirobarometra aptaujās tiek intervēti tikai Eiropas Savienības pilsoņi, bet Latvijā joprojām aptuveni 9% no sabiedrības ir nepilsoņi⁸. 2024. gada dati iegūti no pētījumu centra SKDS veiktās anketēšanas (2024. gada augusts; "Sabiedrības saliedētības radara starpposma izvērtējums"), kurā tika aptaujāti visi Latvijas iedzīvotāji (vecumā no 18 līdz 75 gadiem). SKDS atkārtoja Eirobarometra 2023.gadā uzdoto jautājumu "Lūdzu pasakiet, vai Jūs šim apgalvojumam pilnībā piekrītat, drīzāk piekrītat, drīzāk nepiekrītat vai pilnībā nepiekrītat. Cilvēkiem mūsu valstī ir daudz kā kopīga." Aprēķins tabulā (skat.zemāk) atspoguļo atbilžu "pilnībā piekrītu" un "drīzāk piekrītu" summu.

Tā kā 2023. gada aptaujā (Eirobarometrs) piedalījās tikai pilsoņi, vienīgais tieši salīdzināmais rādītājs ir Latvijas pilsoņu atbildes abos gados. 2023. gadā (Eirobarometrs) apgalvojumam piekrita 79% Latvijas pilsoņu, savukārt 2024. gadā (SKDS) apgalvojumam piekrita 67% Latvijas pilsoņu. Kritums Latvijas pilsoņu vidū ir 12 procentpunkti, kas ir vērtējams kā ļoti liels kritums.

⁷ Ding, L., Li, J., Li, Y., & Liu, H. (2023). Social and political trust diverge during a crisis. Scientific Reports, 13(22883). <https://doi.org/10.1038/s41598-023-50898-4>

⁸ Oficiālās statistikas portāls. Tabula: IRE060. Iedzīvotāju skaits un īpatsvars pēc tautības un valstiskās piederības gada sākumā 2011 - 2025.

Zemāk esošajā tabulā detalizēti atspoguļoti *tikai 2024. gada* dati dažādās sociāldemogrāfiskajās grupās (visiem Latvijas iedzīvotājiem).

Tabula 1. Cik Latvijas iedzīvotāju uzskata, ka cilvēkiem mūsu valstī ir daudz kā kopīga? (2024. gads)

iedzīvotāju kategorija	Piekrīt apgalvojumam (%)
Visi iedzīvotāju (vidējais rādītājs)	66%
18-24 gadi	76%
Augstākā izglītība	68%
Latviešu sarunvaloda ģimenē	71%
Krievu sarunvaloda ģimenē	58%
Latvijas pilsonis	67%
Latvijas nepilsonis	54%
Zemi ienākumi	60%
Augsti ienākumi	74%

2.2. Otrais indikators. "Es izjūtu kopību ar visiem Latvijas iedzīvotājiem"

Šis indikators mēra personisko, subjektīvo kopības izjūtu, salīdzinot datus no divām SKDS aptaujām 2023. un 2024. gadā.

Dati par abiem gadiem iegūti no identiskām SKDS aptaujām. 2023. gada dati nāk no "Sabiedrības saliedētības indeksa aptaujas 2023" (2023. maijs; pasūtītājs: Vidzemes augstskolas fonds), savukārt 2024. gada dati nāk no "Sabiedrības saliedētības radara starposma izvērtējuma" (2024. augusts; pasūtītājs: PROVIDUS). Abos gados uzdotais jautājums bija: "Lūdzu, novērtējiet, cik lielā mērā Jūs piekrītat vai nepiekrītat šādam apgalvojumam! Apgalvojums: 'Es izjūtu kopību ar visiem Latvijas iedzīvotājiem'." Aprēķins tabulās atspoguļo atbilžu "pilnībā piekrītu" un "drīzāk piekrītu" summu.

Personiskā līmeņa kopības izjūta ar visiem Latvijas iedzīvotājiem piedzīvojusi diezgan dramatisku kritumu – par 10 procentpunktiem gada laikā. Kritums ir visaptverošs un spēcīgs gandrīz visās grupās.

Tabula 2. Cik Latvijas iedzīvotāju izjūt kopību ar visiem Latvijas iedzīvotājiem?

iedzīvotāju kategorija	2023.gads	2024.gads	Dinamika (pp)
Visi iedzīvotāju (vidējais rādītājs)	53%	43%	-10
18-24 gadi	48%	40%	-8
Augstākā izglītība	58%	46%	-12
Latviešu sarunvaloda ģimenē	61%	50%	-11
Krievu sarunvaloda ģimenē	40%	32%	-8
Latvijas pilsonis	55%	45%	-10
Latvijas nepilsonis	43%	31%	-12
Zemi ienākumi	50%	41%	-9
Augsti ienākumi	54%	46%	-8

2.3. Trešais indikators. "Lielākajai daļai cilvēku var uzticēties"

Šis indikators mēra vispārējo sociālo uzticēšanos (uzticēšanos līdzcivēkiem), kas ir viens no sabiedrības saliedētības pamatpīlāriem.

Datu avoti ir identiski iepriekšējam jautājumam – 2023. gada dati no "Sabiedrības saliedētības indeksa aptaujas 2023" (SKDS) un 2024. gada dati no "Sabiedrības saliedētības radara starpposma izvērtējuma" (SKDS). Abos gados uzdotais jautājums bija: "Lūdzu, novērtējiet, cik lielā mērā Jūs piekrītat vai nepiekrītat šādam apgalvojumam! Lielākajai daļai cilvēku var uzticēties." Aprēķins tabulās atspoguļo atbilžu "pilnīgi piekrītu" un "drīzāk piekrītu" summu.

Starppersonu uzticēšanās gada laikā ir samazinājusies vidēji par 5 procentpunktiem. Neparasti, ka vislielākais kritums novērojams iedzīvotājiem ar augstiem ienākumiem (-11 pp).

Tabula 3. Cik Latvijas iedzīvotāju uzskata, ka lielākajai daļai cilvēku var uzticēties?

iedzīvotāju kategorija	2023.gads	2024.gads	Dinamika (pp)
------------------------	-----------	-----------	---------------

Visi iedzīvotāju (vidējais rādītājs)	39%	34%	-5
18-24 gadi	38%	34%	-4
Augstākā izglītība	44%	39%	-5
Latviešu sarunvaloda ģimenē	41%	35%	-6
Krievu sarunvaloda ģimenē	35%	30%	-5
Latvijas pilsonis	40%	34%	-6
Latvijas nepilsonis	33%	32%	-1
Zemi ienākumi	34%	28%	-6
Augsti ienākumi	50%	39%	-11

3. Kopības izjūtu mazinošie faktori

Kā iepriekšējā nodaļa skaidri parādīja, kvantitatīvie dati ir satraucoši: kopības izjūta gada laikā piedzīvojusi divciparu kritumu (piemēram, -12 procentpunkti pilsoņu vidū par vispārējo kopību un -10 procentpunkti visiem iedzīvotājiem par personisko kopības izjūtu). Fokusgrupu diskusijās dalībnieki apstiprināja šo negatīvo sajūtu. Šīs nodaļas mērķis ir dziļāk analizēt šī krituma cēloņus, kurus atklāja kvalitatīvā analīze.

Šeit ir svarīgi uzsvērt, ka Latvijas fokusgrupās identificētie procesi nav unikāli, bet tie daļēji atspoguļo galvenos sociālās uzticēšanās un kohēzijas mazināšanās cēloņus, kas identificēti akadēmiskajā literatūrā. Starptautiskie pētījumi un ziņojumi (piemēram, ANO un OECD) kā galvenos uzticēšanās "noārdītājus" norāda:

- Ekonomisko nevienlīdzību un sociālo distanci;
- Politisko polarizāciju un "nometņu" veidošanos⁹;
- Krīzes un satricinājumus (piemēram, pandēmijas), kas, lai gan sākotnēji var radīt "saliedēšanās ap karogu" efektu, vēlāk bieži noved pie vilšanās un uzticēšanās erozijas¹⁰;
- zemu uzticēšanos institūcijām un korupcijas uztveri.

Fokusgrupu analīze atklāj, ka Latvijas iedzīvotāji savā ikdienas pieredzē saskaras ar visiem šiem faktoriem. Dalībnieki aprakstīja sajūtu, ka "sašķēla Covid, pāršķēla karš", atklājot, ka līdzpilvēkiem var būt pilnīgi pretēji, nesavienojami viedokļi par fundamentāliem jautājumiem. Tāpat diskusijās iezīmējās četri galvenie šķelšanās avoti, kas tiks analizēti turpmākajās apakšnodaļās: (1) straujā un vizuāli pamanāmā jaunā migrācija kā papildu kairinātājs; (2) senās, neatrisinātās ģeopolitiskās un vērtību atšķirības; (3) pieaugošā polarizācija un diskusiju kultūras trūkums; (4) sociālekonomiskā plaisa un atsvešinātība no "elites".

3.1. Straujas, redzamas migrācijas aspekts

Viens no pirmajiem iemesliem, ko fokusgrupu dalībnieki pieminēja, lai pamatotu savas šaubas par to, ka Latvijas iedzīvotāji ir daudz kā kopīga, ir pēdējos gados strauji pieaugušais un vizuāli pamanāmais jauno imigrantu skaits. Tika uzsvērts, ka šie jaunienācēji krasi atšķiras ne tikai valodas, bet arī kultūras un uzvedības ziņā, radot vietējos iedzīvotājos atsvešinātības sajūtu. Tāpat tika norādīts, ka šīs "jaunās" problēmas ir uzslāņojušās "vecajām", neatrisinātajām integrācijas problēmām.

⁹ Piemēram, United Nations Department of Economic and Social Affairs (UN DESA). (2024). Trust in a changing world: social cohesion and the social contract in uncertain times. United Nations. Available: https://social.desa.un.org/sites/default/files/inline-files/World%20Social%20Report_Dec2024.pdf

¹⁰ Ding, L., Li, J., Li, Y., & Liu, H. (2023). Social and political trust diverge during a crisis. *Scientific Reports*, 13(22883). <https://doi.org/10.1038/s41598-023-50898-4>

"Es ļoti atvainojos par salīdzinājumu [pamatojot savu atbildi aptaujā], bet **mums ir cittautieši, kuri, piemēram, izvadā kebabus. Viņi šeit dzīvo un uzturas, bet vai viņiem ir kaut kas ļoti kopīgs ar pārējo sabiedrību? Es domāju, ka nē.**" (Vīrietis, 35-44 gadi, fokusgrupa Nr. 1)

"Es esmu vienīgā, kas atzīmēja "drīzāk nepiekrītu" [uz ZOOM aptaujas jautājumu, vai cilvēkiem Latvijā ir daudz kā kopīga]. **Galvenais pamatojums ir tas, ka pēdējos gados mums ir daudz imigrantu, bēgļu un tamlīdzīgi.** Es gribētu, lai mēs būtu vairāk kopā, bet tagadējā situācijā man šķiet, ka mēs neesam tik kopīgi, kā gribētos. **Ir daudz cilvēku, kuri dzīvo Latvijā, bet atšķiras ne tikai ar valodu, bet arī ar kultūru. Viņiem ir vajadzīgs laiks, lai integrētos mūsu sabiedrībā.**" (Sieviete, 45-54 gadi, fokusgrupa Nr. 1)

"Piemēram, bēgļiem no Ukrainas ir ļoti grūti, viņi pagaidām nesaprot mūsu kultūru, jo viņi ir pavisam citādi, ar citiem uzskatiem. Tāpat, kā jau minēja, ir **daudz [iebraucēju] no Indijas – viņi ir vēl pavisam citi. Mēs redzam sociālajos tīklos, ko viņi dara. Man tuvākajā veikalā Rīgā ir daudz cilvēku no Indijas vai Palestīnas, un viņu uzvedība – viņi tiešām nav tādi kā mēs. Es reizēm jūtos, it kā neesmu Latvijā, bet kaut kur ārpus tās.** Tāpēc [es uzskatu, ka] pagaidām mēs neesam kopīgi." (Sieviete, 45-54 gadi, fokusgrupa Nr. 1)

"**Es saprotu, ka Rīgā ir daudz "kebabu izvadātāju", un tas tur ir ļoti manāms.** Es dzīvoju Līvānos, man tā nav. Pašlaik šīs atšķirības [par kurām mēs runājam, atbildot uz aptaujas jautājumu] tiek attiecinātas uz nesen ieradušamies cittautiešiem, kas šeit ieradušies strādāt. Bet, piemēram, arī Līvānos ir cilvēki, kas šeit dzīvo gandrīz visu mūžu, un viņiem ir mazliet citādāki vērtības un uzskati. Par šiem cilvēkiem, kas te ir ilgi, mēs it kā vairs nerunājam; mēs runājam par aktuālajām problēmām – jaunajiem nācējiem. Bet vecās problēmas un vecās atšķirības nav pazudušas." (Sieviete, 65-74 gadi, fokusgrupa Nr. 1)

"Šobrīd mēs ļoti, ļoti sākam izjust šo atšķirību [kas ietekmē kopības izjūtu]. Ir tie, kas mēs esam dzīvojuši šeit Latvijā jau ilgāku laiku, un **tad ir cilvēki, kuri ir iebrukuši Latvijā neilgu laiku, kas šeit nav dzimuši un kuriem šeit nav senču dzimtene. Manā uztverē tās šobrīd ir vislielākās atšķirības.** Tiem, kuri mēs esam šeit dzīvojuši [ilgi], ir mūsu kultūra un mūsu mantojums. **Bet šiem cilvēkiem, kuri šobrīd te dzīvo, ir viņu kultūra, un mums ir diezgan maz kopīga. Piemēram, ar tiem cilvēkiem, kuri pa Rīgu pārvietojas ar "Bolt" un "Volt" – es pat nezinu, mums ir kopīga tikai tā zeme, pa kuru mēs ejam.**" (Sieviete, 55-64 gadi, fokusgrupa Nr. 2)

3.2. Vecajām plaisām Latvijas sabiedrībā uzslāņojušās jaunas

Viens no galvenajiem iemesliem kopības izjūtas kritumam ir pēdējo gadu lielie satricinājumi – COVID-19 pandēmija un Krievijas pilna mēroga iebrukums Ukrainā. Dalībnieki norādīja, ka, ja agrāk šķita, ka cilvēki ir līdzīgāki, tad šīs krīzes ir darbojušās kā šķeltnes: "Sašķēla Covid, pāršķēla karš." Šie notikumi ir atklājuši, ka cilvēkiem apkārt var būt pilnīgi pretēji, nesavienojami viedokļi par fundamentāliem jautājumiem, radot sajūtu, ka viņi dzīvo "citās pasaulēs". Šī atklāsme ir psiholoģiski grūti izturama, mazinājusi uzticēšanos līdzcilvēkiem un radījusi sajūtu, ka "tu vairs nezini, ko no līdzcilvēka var sagaidīt".

Dalībnieki norādīja, ka COVID-19 pandēmija bija pirmais lielais satricinājums, kas polarizēja sabiedrību ("vakcinētie/nevakcinētie"), bet karš Ukrainā šo šķelšanos tikai padziļināja. Sākotnējā vienotības sajūta, atbalstot Ukrainu, ir noplakusi, un to aizstājis nogurums, aizkaitinājums un pat atklāta agresija.

"Es arī atbildēju, ka [kopības izjūta] samazinājusies, bet tas nav tikai Ukrainas dēļ. Man šķiet, ka liels **samazinājums sākās COVID laikā, kad bija [šķelšanās] vakcinētajos un nevakcinētajos, bija daudz diskusiju. Pēc tam uzbrukums Ukrainai to tikai pasliktināja. Mēs bijām stiprāki, kad bija Zolitūdes traģēdija, mēs bijām kopā krīzes laikā 2008.-2009. gadā, bija streiki, kur bijām kopā. Bet pēc tam, kad sākās COVID un tad Ukrainas notikumi, kopības sajūta sabiedrībā samazinās.**" (Sieviete, 45-54 gadi, fokusgrupa Nr. 1)

"Jā, **Covids sašķēla sabiedrību dažādās daļās, un tad pilna mēroga iebrukums Ukrainā to vēl sašķēla uz divām daļām.** Šie segmenti pārklājas, bet patlaban Latvijai diemžēl pāri iet informācijas karš. Krievijas Federācija investē ļoti lielus resursus, lai destabilizētu un šķeltu Eiropu. Mēs vienkārši esam uz šīs frontes līnijas." (Vīrietis, 45-54 gadi, fokusgrupa Nr. 2)

"Kad sākās notikumi Ukrainā, visa pasaule un arī Latvija vienojās, bija atbalsts, bija lielā kopības sajūta. Bet tagad laiks ir pagājis, divi, trīs gadi pagājuši, un tā jau ir mūsu ikdiena. **Tas jau mazliet sāk traucēt, ka visu laiku skandina tikai vienu. Tu vairs nesaproti, kur ir Latvijas labums – vai Latvija palīdz citiem vairāk nekā pašiem savējiem. Tāpēc man ir sajūta, ka kopības sajūta mazinās.** [Atbildot uz aptauju] mana atbilde bija "mazinās". Cilvēkiem, vismaz manā draugu lokā, tas vienkārši reāli ir par daudz, ka mēs koncentrējamies tikai uz vienu." (Vīrietis, 35-44 gadi, fokusgrupa Nr. 1)

"Es atzīmēju, ka kopības izjūta samazinās, jo man ir tāds darbs [Valsts policijā], kur es ikdienā strādāju ar cilvēkiem stresa situācijās un redzu, kā viņi uzvedas. **Īstenībā pēc kara tā [situācija] ir vēl sliktāka. Cilvēki viens pret otru paliek agresīvāki, un kopības sajūtas tur vispār nav. [...] Vislielākā problēma Latvijā ir strīdi par nacionālismu. Mums ir izsaukumi, kur cilvēkiem ir naids pret krievvalodīgiem vai tieši otrādi, pret ukraiņiem.** Piemēram, taksometra vadītāji sauc policiju, [jo

pasažieris] nemāk runāt latviski. Tāpēc tās kopības nav un nebūs, kamēr tā notiek." (Sieviete, 18-24 gadi, fokusgrupa Nr. 2)

Krīzes ir saasinājušas sen pastāvošas, bet agrāk klusāk apspriestas atšķirības vērtībās un ģeopolitiskajā orientācijā. Dalībnieki, lai arī piesardzīgi, atzina, ka līdzās dzīvo cilvēki ar pilnīgi atšķirīgu piederības izjūtu un skatījumu uz pasauli.

"[Jautāts par galvenajām atšķirībām] Tāpat reāli tā ir, nu, būsim reāli, **tā ir tā ģeopolitiskā izvēle.**" (Vīrietis, fokusgrupa Nr. 2)

"Ir ļoti **jūtams, ka ir sabiedrības daļa, kura šeit dzīvo, bet nav sajūtas, ka viņi šeit vēlas būt piederīgi. Viņi savā galvā, savās domās, savā izturēšanās ir kaut kur pilnīgi citur.**" (Vīrietis, 35-44 gadi, fokusgrupa Nr. 1)

"Es piekrītu [citam fokusgrupas dalībniekam], ka ir kaut kāda atšķirība. **Negribētos to saistīt ar nacionālo viedokli, tas vairs nestrādā. Bet ir kaut kādas politiskas atšķirības, un viņas nekur nepazūd. Viņas cilvēkiem ir diezgan konstantas visu mūžu, un es neredzu, ka daudzi cilvēki mainītos.**" (Sieviete, 65-74 gadi, fokusgrupa Nr. 1)

"Drīzāk, piemēram, **dakteri, kas šeit paliek [no jauniešiem iebraucējiem], varbūt mums ir kopīgāki, nekā cilvēki, kas te ir nodzīvojuši visu mūžu** [bet kuriem ir atšķirīgas vērtības]." (Sieviete, 65-74 gadi, fokusgrupa Nr. 1)

"Tagad problēmas attiecinā uz nesen ieradušajiem cittautiešiem. Bet **ir jau cilvēki, piemēram, arī Līvānos, kas dzīvo gandrīz visu mūžu, un viņiem ir mazliet savādākas vērtības un uzskati. Par šiem cilvēkiem, kas te ir ilgi, mēs it kā vairs nerunājam. Bet vecās problēmas nav pazudušas un vecās atšķirības.**" (Sieviete, 65-74 gadi, fokusgrupa Nr. 1)

"Latviešiem kopumā ir saistība, tie paši Dziesmu svētki, hokejs, tas ir kopējs. Bet, **runājot par svešautiešiem – mans uzskats, cik esmu Rīgā bijis, ir, ka viņi pret mūsu tautu ir tā kā vienaldzīgi. Viņi neuztver mūsu iedzīvotājus un tautu kā līdzvērtīgus sev.** Viņi vērtē sevi tā kā augstāk par mums." (Vīrietis, 45-54 gadi, fokusgrupa Nr. 1)

Šī atklāsmē par dziļajām atšķirībām ir radījusi psiholoģisku nogurumu un tieši ietekmējusi uzticēšanos līdzcilvēkiem. Dalībnieki vairs nezina, kā citi rīkosies krīzes situācijā, un pat apzināti izvairās no sarunām par sāpīgajiem jautājumiem, lai nesabojātu attiecības.

"Es runāju ar cilvēkiem sev apkārt, uzdodu vienkāršu jautājumu: "Ko tu darīsi, ja tagad mums uzbruks Krievija?" Un iedomājieties, ir daļa, kas saka: "Būs jālaižas projām." Ja ir šādas atbildes, par kādu kopību mēs varam runāt? [...] Latvijas iedzīvotājiem, kuri jūtas šeit piederīgi, vajadzētu būt skaidrai atbildei: "Man ir svarīga šī vieta, es to aizsargāšu." Bet, **ja ir daļa, kas uzreiz saka, ka tīsies projām, un vēl**

daļa, kas varbūt palīdzēs uzbrucējiem... tad sabiedrība sašķeļas un par kopību nevar runāt." (Vīrietis, 35-44 gadi, fokusgrupa Nr. 1)

"Kad es atbildēju, ka [kopība] samazinās, es [gan] nedomāju Ukrainas jautājumu. Es domāju par to, ka ir daudz neieinteresētu, vienaldzīgu un globāli domājošu jauniešu, kuriem tā vienotība vairs nav tik svarīga. Bet, protams, pievienojos arī tam, ka **pat ar saviem daudziem draugiem es nerunāju par attieksmi pret Ukrainu. Un kur nu vēl ar svešākiem cilvēkiem – labāk nerunāt, nekā uzzināt atbildi, kas atšķiras no mana viedokļa.**" (Sieviete, 65-74 gadi, fokusgrupa Nr. 1)

3.3. Polarizācija, diskusiju kultūras trūkums un "nometņu" loģika

Papildus krīzēm un vērtību atšķirībām, kopības izjūtu grauj arī pieaugošā polarizācija un diskusiju kultūras trūkums. Dalībnieki norādīja, ka tādas tēmas kā COVID-19 un karš Ukrainā ir piespiedušas ieņemt galēji skaidru "nometnes" pozīciju, nepieļaujot nekādas nianšes vai "vidusceļu". Šo polarizāciju pastiprina sociālie mediji, kas veido informācijas "burbuļus". Rezultātā veidojas vide, kurā valda nevis argumentēta diskusija, bet apsaukšanās, un cilvēkiem ir bail paust mērenu vai atšķirīgu viedokli, šādi viņos radot sajūtu, ka viņi "neiederas" un ir "minoritāte".

"Es piekrītu, ka no Covida laikiem cilvēki ir sadalījušies vakcinētajos un nevakcinētajos. Tās bija pirmās divas nopietnās grupas. Un tad Ukrainas jautājums – arī tur bija jāieņem vai nu viena puse, vai otra. **Pa vidu tu it kā nedrīkstēji būt. Pat ja tu esi "par mieru", tas nozīmē, ka [tava pozīcija] nav skaidra, jo it kā visi ir par mieru, bet tajā pašā laikā tev tomēr jābūt kādā vienā pusē.**" (Sieviete, 35-44 gadi, fokusgrupa Nr. 1)

"[Atbildot, ka kopība samazinās] Kovids un karš ir galvenie iemesli. Agrāk masu mediji un sabiedrības viedokļi mēģināja kaut kādā veidā savienot viedokļus, nebija tik radikāli pretēji. **Tagad ir tā, ka skaļākajām balsīm ir konkrēts viedoklis, kas ir pilnīgi pretējs citam viedoklim. Līdz ar to sanāk, ka tu it kā nevari būt kaut kur pa vidu.** Vairs it kā tas vidus, tā šaubīšanās, nebūtu pieļaujama. **Tas, manuprāt, vēl vairāk samazina saliedētību, jo tu vairs nevari šaubīties. Tiklīdz tu apšaubi vienu, tu automātiski piekrīti pilnīgi pretējam.**" (Sieviete, 25-34 gadi, fokusgrupa Nr. 2)

"**Kopība samazinās brīdī, kad cilvēks izsaka savu viedokli, bet pretēja viedokļa cilvēku nevis uzklausa, nemēģina saprast un pamatoti diskutēt, bet vienkārši nosauc par muļķi vai sāk apsaukāties.** Man vissāpīgākais ir tas, ka šobrīd mūsu mediji, ziņas, vairs nevar atstāstīt konkrētu situāciju bez sava viedokļa pievienošanas. **Man personīgi liekas, ka man neļauj domāt pašai... man vienkārši pasaka priekšā, godīgi sakot, bērnudārznieka līmenī – "glups".** Tas tik ļoti šķeļ un nevieno." (Sieviete, 55-64 gadi, fokusgrupa Nr. 2)

"Saistībā ar Covid un tagad ar karu ir sajūta, ka **radikāli uzskati tiek radikalizēti. Bieži ir sajūta, ka sabiedrību šķel pilnīgi mākslīgi. Man, piemēram, ir grūti izprast kā latvietim šo latviešu vairākuma pozīciju [par pieminēto noņemšanu latviešu rakstniekiem].** Man ir grūti izprast šo virzību, īpaši tuvojoties vēlēšanām, kad uzskati tiks vēl vairāk radikalizēti. **Es, protams, jūtos kā daļa no Latvijas sabiedrības, bet šajā situācijā es jūtos kā nedaudz minoritāte.**" (Vīrietis, 55-64 gadi, fokusgrupa Nr. 2)

"Vienkārši patreizējie informācijas līdzekļi veicina, ka **katrs ap sevi izveido burbuli ar informāciju, ko vēlas dzirdēt. Gan Facebook, gan visi šie algoritmi veicina tādas informācijas atrašanu, kas tev patīk. Rezultātā ap tevi izveidojas noteikta informācijas grupa.** Tev ir apzināti jācenšas atrast citu informāciju, kas varbūt tev nepatīk, lai varētu veikt kaut kādus spriedumus, jo algoritmi tev piedāvā tikai to, kas tev jau patīk." (Vīrietis, 45-54 gadi, fokusgrupa Nr. 2)

3.4. Citi šķeļošie faktori: paaudzes, individuālisms un sociālā plaša

Visbeidzot, dalībnieki minēja vēl virkni citu faktoru, kas, viņuprāt, mazina kopības izjūtu un rada šaubas par to, vai Latvijas sabiedrībai ir daudz kā kopīga. Tie ietver fundamentālas vērtību atšķirības starp paaudzēm, pieaugošu individuālismu un atsvešinātību, kā arī sociālo un ekonomisko plaisu starp Rīgu un laukiem, un starp "priviliģēto" eliti un pārējo sabiedrību.

Paaudžu atšķirības

Vairāki dalībnieki, īpaši jaunākās paaudzes, kā vienu no šķelšanās iemesliem minēja ļoti atšķirīgus uzskatus par pamatvērtībām – no politikas līdz ekoloģijai. Tika minēta arī atšķirīga pieredze un domāšanas modeļi, kas sakņojas padomju laikā.

"Es atzīmēju "drīzāk nepiekrītu" [jautājumam par kopības izjūtu], jo skaidri apzinos, ka **manas vērtības ļoti bieži nesakrīt ar apkārtējo cilvēku vērtībām, ko es skaidroju ar paaudžu atšķirībām.** [...] Savos vienaudžos es atrodu kopīgas vērtības, bet pat ģimenē un apkārtējos es redzu ļoti lielas atšķirības viedokļos. [Tie ir] apmēram visi [jautājumi]: **politika, ģimenes veidošana, vērtības, ekoloģija. Daudz kas, kas man šķiet svarīgs jautājums, par ko vajadzētu domāt, vecākajām paaudzēm liekas pat nevis nesvarīgi, bet aizskaroši.**" (Sieviete, 18-24 gadi, fokusgrupa Nr. 1)

"Es varu paturpināt [par paaudzēm], jo es arī [uz aptaujas jautājumu] atbildēju "drīzāk nepiekrītu". Es skatos pēc sevis. **Līdz 30 gadiem man bija vienas vērtības, tagad man ir 37. [...] Strādājot ar cilvēkiem, kas ir 60, 70, 80 gadus veci, es saprotu, kā viņi domā. Man ir pilnīgi savādāk.** Piemēram, viņi uzskata, ka padomju laikos

bija vērtīgas lietas, ko tu dabūji par velti, piemēram, dzīvokli. Man tāds bija jāpērk. **Tie cilvēki domā, ka viņiem joprojām viss pienākas bez maksas.**" (Vīrietis, 35-44 gadi, fokusgrupa Nr. 1)

"Katrā paaudzē ir savs viedoklis, un katram savs. Man ir gandrīz 50, man mājās ir arī bērni, kuriem ir 18. **Mums mājās ir visādi viedokļi. Piemēram, runājot par to pašu Ukrainas karu – es uzskatu, ka var palīdzēt citai tautai, bet ir jāpalīdz arī savai tautai. Kā saka, palīdzi citiem, bet neaizmirsti sevi.**" (Vīrietis, 45-54 gadi, fokusgrupa Nr. 1)

Tomēr daži dalībnieki tam nepiekrīta, norādot, ka uzskati nav atkarīgi no vecuma, bet gan no konkrētā cilvēka:

"Es esmu tā vecākā paaudze, bet es [šim] daļēji nepiekrītu, jo dažādi konservatīvi vai atšķirīgi uzskati, manuprāt, nav gluži atkarīgi no vecuma. **Ir ļoti konservatīvi jauni cilvēki un ir ļoti moderni veci cilvēki.** Manuprāt, kopīgās pamatvērtības cilvēkam visu mūžu nemainās." (Sieviete, 65-74 gadi, fokusgrupa Nr. 1)

"Man arī liekas, ka tas ir atkarīgs no vides, kurā tu dzīvo. **Piemēram, mana ome man liekas moderna, viņai ir visi "iPadi". Bet tai pašā laikā ir cilvēks, kurš vispār nezina, kas ir dators.** Tas ir atkarīgs no tā, vai tu esi vientuļš seniors, vai tev apkārt ir mazbērni. Apkārtējā vide tevi ietekmē." (Dalībnieks, fokusgrupa Nr. 1)

Individuālisms un atsvešinātība

Tika pausta sajūta par vispārēju atsvešinātību un egoismu, kur cilvēki nav gatavi palīdzēt viens otram, vadoties pēc principa "katrs pats par sevi".

"Vēl viena lieta – **sabiedrībā ļoti jūtams, ka [valda princips] "katrs pats par sevi", neatkarīgi no nacionalitātes. Ir jūtama tāda kā nenovīdība.** Un tas jau momentāli mazina kopības izjūtu. [...] **Cik ir gadījumu Rīgā – kāds nokrīt vai guļ, un cik daudz cilvēku pāiet garām?** Katrs ir tik ļoti egoistisks un individuāls, ka neinteresē, kā iet otram. Tu esi pats par sevi. Līdz ar to sajūta, ka mums ir kaut kas kopīgs, zūd, jo **katrs ir ierāvēs savā stūrī un katram interesē tikai sava āda.**" (Vīrietis, 35-44 gadi, fokusgrupa Nr. 1)

"Ir arī vietējie strīdi. Diemžēl manā Rīgā dažas biedrības ir izjukušas iekšējo strīdu dēļ. Vienam šķiet, ka jādara tā, otram citādi, trešais saka, ka labāk nevajag lamāties. Un vēl valodu jautājumi. **Cilvēki dalās mazās "turziņās" – pēc reliģijām, domubiedriem, sporta veidiem, pārliecībām. Cilvēki arī palikuši depresīvāki, noslēgtāki.**" (Vīrietis, 35-44 gadi, fokusgrupa Nr. 2)

Straujās pārmaiņas un globalizācija

Daži dalībnieki skaidroja atsvešinātību ar globāliem procesiem un pārmaiņu ātrumu, kas neļauj sabiedrībai "apsēsties" un vienoties par kopīgām vērtībām:

"Man liekas, ka [kopība] samazinās, un tas ir likumsakarīgi, jo pasaule kļūst globalizētāka. Mazas nācijas ir spiestas pielāgoties ārējiem apstākļiem. [...] Ņemot vērā, ka latviešu valodas lietotāju skaits nav liels, mums ir vēlme mācīties lielvalstu valodas. Un **atkarībā no tā, kādās valodās mēs runājam, veidojas mūsu pārliecība. Caur valodu mēs iemācāmies arī kultūru.**" (Vīrietis, 25-34 gadi, fokusgrupa Nr. 1)

"Manuprāt, [kopības izjūta] nemainās. **Globāli pasaule ļoti ātri mainās, notiek lieli procesi, par kuriem mums žigli jāizveido savs viedoklis.** Ja starp šiem lielajiem notikumiem būtu lielāka pauze, mēs kopīgi dzīvojot salāgotu savus viedokļus un saprastu, kā ar tiem sadzīvot. Bet mums nav laika to izdarīt, jo **visu laiku nāk nākamais informācijas "trends", un tāpēc viedokļi konstanti krasī atšķiras.**" (Sieviete, 18-24 gadi, fokusgrupa Nr. 1)

Sociālā plaisa: lauki pret Rīgu un "elite" pret "parastajiem"

Būtiska plaisa pastāv arī starp laukiem un Rīgu, kā arī starp sabiedrību un "eliti", īpaši ierēdņiem, kuru privilēģijas un algas rada spēcīgu atsvešinātības sajūtu.

"Dzīvojot laukos, kopības sajūta it kā ir – gan starp kaimiņiem, gan ejot uz tirdziņu. Bet, paskatoties ziņas, cik ir ierēdņiem algas un visu to, ko runā par Rīgu – tas ir pavisam kaut kas cits. Lauki ir pavisam kaut kas cits. Kopības sajūta starp Rīgu un laukiem nav savienojama. [...] **Paklausoties ziņas par ierēdņu algām un viņu privilēģijām, liekas – kāda kopības sajūta man ar viņiem var būt? Nekāda.**" (Sieviete, 45-54 gadi, fokusgrupa Nr. 2)

3.5. Daudzveidība kā norma

Vairāki dalībnieki, reaģējot uz jautājumu par kopības izjūtu, norādīja uz tā problemātisko dabu. Viņuprāt, ideja par pilnīgu kopību "ar visiem" iedzīvotājiem ir vai nu utopiska, vai pat nevēlama. Šie dalībnieki uzsvēra, ka sabiedrības daudzveidība un individuālas atšķirības ir normāla parādība, un jautājums par "visu" vienotību ir vai nu nepareizi uzstādīts, vai pat "arhaisks". Daži norādīja, ka vienīgais reālais kopīgais elements ir tikai pati zeme, uz kuras visi dzīvo.

"Jautājums par kopību "ar visiem" ir ļoti relatīvs jēdziens. Tas ir tāpat kā ar mūžīgo dzinēju – tāda nav. Noteikti ir cilvēki, ar kuriem es nevaru iedomāties,

kas man varētu būt kopīgs – ne dzīves uzskatos, ne, atvainojos, prāta līmenī vai dzīvesveidā. Tāpēc es atbildēju "drīzāk piekrītu", jo vienīgais, kas mums visiem ir kopīgs, ir tas, ka mēs šeit dzīvojam. Tas kopīgais ir šī zeme, uz kuras mēs stāvam." (Vīrietis, 35-44 gadi, fokusgrupa Nr. 1)

"Es atzīmēju, ka pilnībā nepiekrītu [uz ZOOM aptaujas jautājumu par kopības izjūtu ar visiem Latvijas iedzīvotājiem]. **Man šķiet, ka šis jautājums ir salīdzinoši ļoti arhaisks un nepareizs, jo es sevi vairāk identificēju kā individuālistu.** Jebkāda veida kolektīvās domas unificēšana var būt saistīta ar sabiedrības manipulēšanu vai nepatiesu ziņu pasniegšanu. **Šajā ziņā es sevi noteikti neidentificēju ar visu Latvijas sabiedrību vai to "meinstrīmu".** Es teiktu, ka nē, un katrā ziņā es to negribētu." (Vīrietis, 25-34 gadi, fokusgrupa Nr. 1)

"Mums kā Latvijas iedzīvotājiem jājūtas ir vairāk kopā nekā atsevišķi, tas ir saprotami. **Bet cilvēki ir dažādi. Es gribēju atbildēt "pilnībā piekrītu"** [uz ZOOM aptaujas jautājumu par kopības izjūtu ar visiem Latvijas iedzīvotājiem], **bet tomēr sapratu, ka pastāv dažādība un atšķirības.** Ir vajadzīga vienošanās, lai saprastu šīs atšķirības un to, kas mums ir kopīgs, un tad apzināti realizēt šīs kopīgās lietas." (Vīrietis, 55-64 gadi, fokusgrupa Nr. 2)

"Es atbildēju "drīzāk piekrītu" [uz ZOOM aptaujas jautājumu par kopības izjūtu ar visiem Latvijas iedzīvotājiem], jo, lai gan ir kopīgas lietas, tomēr **pastāv daļa cilvēku, kas nepiedalās Dziesmu svētkos, jo viņiem tie nepatīk, vai viņiem nepatīk sports. Kad mēs svinam svētkus, liela daļa iet pie Brīvības pieminekļa, bet daļa sēž mājās.** Tāpēc es atzīmēju, ka drīzāk piekrītu, jo tā ir tikai lielākā daļa, kas svin kopā, nevis visi." (Sieviete, 45-54 gadi, fokusgrupa Nr. 2)

4. Latvijas sabiedrību vienojošie faktori

Lai gan 2. nodaļā fiksētais kopības izjūtas kritums ir ievērojams, dati joprojām uzrāda, ka divas trešdaļas iedzīvotāju (66%) uzskata, ka "cilvēkiem mūsu valstī ir daudz kā kopīga" (Tabula 1). Iepriekšējā nodaļa detalizēti analizēja, kāpēc šis rādītājs krīt, bet šī nodaļa, balstoties fokusgrupu diskusijās, pēta pretējo: kas, par spīti visam, joprojām kalpo kā sabiedrību vienojošs spēks un palīdz uzturēt šo vairākumu?

Fokusgrupu atbildes iezīmē skaidru tendenci: kopības izjūta šobrīd daudz mazāk balstās uz kopīgām ideoloģiskām vai politiskām vērtībām (kas ir kļuvušas par šķēršlānās avotu), bet gan uz trim pīlāriem: (1) kopīgu emocionālo pieredzi, (2) kopīgu teritoriju un (3) kopīgām, praktiskām problēmām.

Visbiežāk kā vienojošie elementi tika minēti lieli valsts mēroga notikumi un panākumi, kas rada kolektīvu lepnumu un piederības sajūtu.

"Mans uzskats ir tāds, ka latviešiem ir kopīga saistība, piemēram, tie paši **Dziesmu svētki vai hokejs**. Tas jau ir tas kopīgais." (Vīrietis, 45-54 gadi, fokusgrupa Nr. 1)

"Es to jautājumu sapratu tā – kas mums kā valstij ir kopīgs? Un tad es sāku domāt, ka tie ir **Dziesmu svētki, hokejs, basketbols. Tās ir tās lietas, kas mūs vieno**. Tāpēc es atzīmēju, ka drīzāk piekrītu, jo **lielākā daļa tomēr piedalās šajos pasākumos un tad izjūt to kopības sajūtu**." (Sieviete, 45-54 gadi, fokusgrupa Nr. 2)

"Esmu pamanījis, ka mēs biežāk saliedējamies pret kaut ko, nekā par kaut ko. Piemēram, ir bijušas masu demonstrācijas pret valdību vai oligarhiem, kā "oligarhu kapu svētki". **Pozitīvākie [piemēri] bija Ginta Zilbaloža Oskars, medaļa hokejā un panākumi basketbolā. Sports mūs vieno. Bet ir arī lokālais patriotisms – mēs Rīgā, piemēram, svinam savā pagastā Lieldienas, Apkaimes svētkus, Jāņus un 18. novembri**." (Vīrietis, 35-44 gadi, fokusgrupa Nr. 2)

Viena dalībniece norādīja, ka, salīdzinot ar daudzām Rietumvalstīm, Latvijas sabiedrība joprojām ir ļoti homogēna, kas rada sajūtu par kopību.

"Manuprāt, mums vēsturiski sabiedrība nav ļoti daudz mainījusies. Mums nav lielu kultūras atšķirību, arī reliģija lielākoties nav ļoti dažāda. Līdz ar to, skatoties kopumā, **sabiedrība ir ļoti vienmērīga, lielas atšķirības nav, minoritātes nav ļoti izteiktas. Ja paskatās, piemēram, uz Lielbritāniju vai ASV, kur migrācija bijusi daudz aktīvāka, tur atšķirības ir ļoti izjūtas un redzamas**. Pie mums to tik ļoti neizjūt." (Sieviete, 25-34 gadi, fokusgrupa Nr. 2)

Kā kopīgais tika minēts arī vienotais tiesiskais ietvars, ko nodrošina Eiropas Savienība, kā arī universālas, ikdienišķas dzīves tēmas.

"Kas ir kopīgais? **Mēs atrodamies Eiropas Savienībā, kurā tiek garantētas cilvēktiesības.** Ne tikai valstiskajā līmenī, bet arī starptautiskajā – ja mums liekas, ka mūsu cilvēktiesības tiek pārkāptas Latvijas līmenī, mums ir iespēja sūdzēties augstākā līmenī Eiropas Savienībā." (Vīrietis, 25-34 gadi, fokusgrupa Nr. 1)

"Protams, es piekrītu [iepriekšējam runātājam], ka **cilvēktiesības un vispārējie jautājumi mums visiem ir vienādi.** Es domāju, arī kaut kāda **sadzīve un uzskati par bērniem, par veselību – tas mums visiem ir kopīgs.**" (Sieviete, 65-74 gadi, fokusgrupa Nr. 1)

Vairāki dalībnieki atzina, ka sabiedrību vieno arī kopīgas, bieži vien negatīvas pieredzes un problēmas, radot sajūtu "mēs esam vienā laivā".

"Vēl viena kopīga lieta, bet negatīvā kontekstā, ir **neapmierinātība ar institūciju darbību. Klasisks piemērs ir rindas pie ārstiem.** Tas izraisa neapmierinātību, kas aiziet tālāk attiecībā arī uz citām institūcijām. Tā kā mums īsti nav politiska līdera, kas mūs apvienotu, tad arī nav lielas uzticības institūcijām." (Vīrietis, 25-34 gadi, fokusgrupa Nr. 1)

"Es domāju, ka **mums ir kopīgas problēmas. Tā kā mēs esam atkarīgi no lielvalstīm, mums ir kopīga problēma – kā mēs tālāk dzīvosim valsts parādu dēļ.** Tomēr mēs esam vienā laivā. Īsti nav kur braukt, mūsdienās vairs neviens nekur negaida ar atplestām rokām. Tāpēc mums ir vienādas problēmas, kas mums kopīgi būs jārisina." (Sieviete, 35-44 gadi, fokusgrupa Nr. 1)

Par pašu fundamentālāko kopības elementu tika atzīta fiziskā zeme – Latvija kā teritorija, dzīvesvieta un dzimtene, kas ir kopīga visiem iedzīvotājiem neatkarīgi no viņu atšķirībām.

"Es izvēlējos "pilnībā piekrītu" [atbildē uz ZOOM aptaujas jautājumu], tāpēc, ka **Latvija ir mana dzimtene. Un, protams, ja es dzīvoju Latvijā, es izjūtu kopību ar visiem Latvijas iedzīvotājiem, neatkarīgi no tautības vai valodas.** Tā kā es zinu gan latviešu, gan krievu valodu, man nav problēmu atrast kontaktu ar visiem, kas mīl savu Latviju tāpat kā es. Tas ir galvenais kritērijs – ja tev nav [šīs] kopības, tad tā nav tava dzimtene, un tad nedzīvo šai zemē." (Sieviete, 45-54 gadi, fokusgrupa Nr. 1)

"Es atzīmēju "drīzāk piekrītu" [atbildē uz ZOOM aptaujas jautājumu]. Es uzskatu, ka **kopīgs mums ir mūsu Latvija. Tā ir zeme, tā ir mūsu dzīvesvieta, mūsu daba, tā vieta, kur mēs fiziski esam.** Es nevaru pilnībā piekrist [ka viss ir kopīgs], jo mēs esam ļoti atšķirīgi – gan etniski, gan tajā, kas mums patīk, ko mēs gribam, kā mēs uz pasauli skatāmies. Bet kopīgi mums ir Latvija, mūsu zeme." (Sieviete, 55-64 gadi, fokusgrupa Nr. 2)

"Tas jautājums "ar visiem" ir ļoti relatīvs jēdziens... Noteikti ir cilvēki, ar kuriem es nevaru iedomāties, kas var būt kopīgs... Bet iemesls, kāpēc es teiktu "drīzāk piekrītu", ir tas, ka, **ja mēs šeit dzīvojam, mēs esam Latvijas iedzīvotāji, tad tas kopīgais**

ir tas, uz kā mēs stāvam – tā ir šī zeme. Tas ir tas, kas ir kopīgs." (Vīrietis, 35-44 gadi, fokusgrupa Nr. 1)

Lai gan daudzi fokusgrupu dalībnieki pauda bažas par kopības izjūtas samazināšanos, atsvešinātību un polarizāciju, tomēr atsevišķi runātāji saskatīja arī pozitīvas iezīmes, kas liecina par integrācijas procesu Latvijas sabiedrībā. Pirmkārt, tika pieminēta **kultūras integrācija**, kur pat jaunie iebraucēji iesaistās vietējās tradīcijās, piemēram, svinot svētkus vai veidojot ģimeni ar vietējiem cilvēkiem. Otrkārt, tā ir **ekonomiskā un pilsoniskā integrācija**, kurā cittautieši tiek atzīti par pilnvērtīgiem sabiedrības locekļiem, jo viņi dzīvo Latvijā, strādā un maksā nodokļus, tādējādi finansējot valsts aizsardzību un izglītību. Treškārt, viens dalībnieks novēroja **lingvistisko integrāciju** jaunākajā paaudzē, kur izglītības reformu rezultātā jaunieši no dažādām valodu vidēm runā latviski bez akcenta, kļūstot par vienotu "Latvijas jaunatni".

- "Es uz to skatījos no tradīciju viedokļa. Mēs, latvieši, esam [maz], un, kad notiek lieli pasākumi, piemēram, Ziemassvētki, tajos brīžos parādās latviešu gars. Tāpēc es atbildēju, ka drīzāk piekrītu [jautājumam par kopību]. **Šajos pasākumos piedalās ne tikai latviešu patrioti, bet arī visu nacionalitāšu cilvēki. Ir arī tie, kas atbraukuši, piemēram, tie paši 'kebabu izvadātāji'. Daži no viņiem ir ieprecējušies, mācās latviešu valodu, un arī viņi turpina šīs tradīcijas – viņi tās pārņem.** Iespējams, viņu otrās pusītes māca šīs tradīcijas, un tas viss veido to kopīgo. Tas arī ir tas kopīgais, nevis tikai tas, kas notiek apkārt. Tā bija mana pirmā doma, kad izlasīju jautājumu – ka mēs šādi ejam uz kopīgo." (Vīrietis, 45-54 gadi, fokusgrupa Nr. 1).
- "Jā, es atbildēju, ka drīzāk piekrītu [ka Latvijas sabiedrībai ir daudz kā kopīga]. Skaidrs, ka problēmas pastāv, bet tās ir salīdzinoši ļoti, ļoti sekundāras. **Ja atgriežamies pie piemēra par cittautiešiem – ja šie cilvēki šeit dzīvo, maksā nodokļus un tādējādi veicina Latvijas ekonomisko izaugsmi un tautsaimniecību, tad viņi ir pilnvērtīgi sabiedrības locekļi.** No viņu nodokļiem tiek pilnveidota Latvija, piemēram, tiek pirkti mācību līdzekļi izglītības nozarei vai finansēta aizsardzības nozare. Šādā ziņā viņi ir pilnvērtīgi sabiedrības locekļi. Protams, ja runājam par vērtībām – cilvēki ir dažādi, lai gan pamatvērtības visiem ir vienādas. Ir kaut kādas noteiktas atšķirības, bet tās var būt ļoti dažādas: etniskas, ideoloģiskas, konfesionālas un tamlīdzīgi." (Vīrietis, 25-34 gadi, fokusgrupa Nr. 1)
- "Runājot par pastāvīgajiem iedzīvotājiem – pēc pēdējā laika izglītības reformām, es ar prieku varu vērot jaunatni. Tā tiešām ir Latvijas jaunatne. Piemēram, **braucot trolejbusā vai autobusā un klausoties jauniešos, es dažreiz tiešām pēc akcenta nevaru pateikt, vai tas ir krieviski runājošais vai latviski runājošais.** Vienkārši akcenta nav. Un tad var pateikt, ka tas tiešām ir cilvēks, kas dzīvo Latvijā." (Vīrietis, 45-54 gadi, fokusgrupa Nr. 2)

5. Uzticēšanās un neuzticēšanās līdzcilvēkiem

Kā skaidri redzams 2.3. nodaļā, vispārējā sociālā uzticēšanās ("lielākajai daļai cilvēku var uzticēties") ir ne tikai kritiski zema – 2024. gadā tai piekrīt tikai 34% iedzīvotāju –, bet tā ir arī piedzīvojusi 5 procentpunktu kritumu gada laikā (Tabula 3). Šī nodaļa padziļināti aplūko šī skaitļa kvalitatīvos cēloņus. Fokusgrupu diskusijas apstiprināja šo kvantitatīvo ainu: jautājums par uzticēšanos izraisīja ļoti polarizētas atbildes, kurās dominēja izteikts pesimisms un neuzticēšanās.

Diskusija atklāja, ka šī neuzticēšanās ir cieši saistīta ar trešajā nodaļā analizētajiem šķēršļiem faktoriem. Neuzticēšanās nav abstrakta – tā sakņojas gan (1) iepriekšējo gadu krīžu radītajā vilšanās sajūtā (3.2. nodaļā minētā atklāsmē, ka "tu vairs nezini, ko no līdzcilvēka sagaidīt"), gan (2) ļoti personiskā, sāpīgā pieredzē (piemēram, tikt apkrāptam), gan (3) filozofiskos pieņēmumos par cilvēka dabu, gan (4) novērojumos par vispārējo ekonomisko situāciju.

5.1. Uzticēšanās līdzcilvēkiem

Pretēji pesimistiskajam vairākumam, daži dalībnieki pauda uzticēšanos, kas balstīta ikdienas pozitīvā pieredzē, vai arī norādīja, ka uzticēšanās ir kontekstuāla.

Dalībniece, kura atbildēja "drīzāk piekrītu", savu optimismu pamatoja ar ikdienišķām situācijām, kurās novērojusi cilvēku izpalīdzību.

"Mana atbilde pamatojas pavisam ikdienas situācijās. Es domāju, ka, **ja man no kabatas izkritīs cimdi, kāds skries pakaļ un pateiks. Nesen autobusā kundze man pienāca klāt un teica, ka man ir vaļā soma – viņa palīdzēja, nevis mēģināja kaut ko paņemt.** Es domāju, ka varu lūgt apkārtējiem palīdzību un viņi man palīdzēs, tāpat kā es palīdzēju viņiem." (Sieviete, 18-24 gadi, fokusgrupa Nr. 1)

Vairāki dalībnieki, kuri atbildēja "nezinu" par uzticēšanos līdzcilvēkiem, norādīja, ka jautājums ir pārāk vispārīgs, jo uzticēšanās līmenis krasi atšķiras atkarībā no tā, vai runa ir par tuviniekiem vai svešiem cilvēkiem.

"Es atbildēju "nezinu", jo man ir nepieciešama konkretizācija. Vai jautājums ir par man tuviem cilvēkiem, vai par tiem, kas nav manā primārajā kontaktēšanās lokā? **Ja tie ir man tuvi cilvēki, tad ir skaidrs, ka viņiem ir jāuzticas. Bet, ja jautājums ir par apkārtējiem, kas nav mani tuvinieki, tad es nevaru pateikt, ka cilvēkiem, kurus tu personīgi nepazīsti, drīkst uzticēties. Ja neesi drošs par cilvēku, ir nepieciešams apšaubīt to, kas no viņa nāk.** Tāpēc man ir divi varianti: ja tie ir tuvinieki – tad jā; ja tie ir sveši cilvēki – tad nē." (Sieviete, 25-34 gadi, fokusgrupa Nr. 2)

5.2. Neuzticēšanās iemesli

Vairums dalībnieku, kas pamatoja savu neuzticēšanos citiem cilvēkiem, atsaucās uz pieņēmumu, ka cilvēki galvenokārt rīkojas paši savās interesēs, kā arī uz negatīvu personīgo pieredzi, kas likusi kļūt piesardzīgiem.

Daudzi pauda viedokli, ka cilvēka dabā ir vispirms domāt par sevi un savu tuvāko loku, tāpēc pilnīga uzticēšanās nav iespējama.

"Es atbildēju "drīzāk nepiekrītu". **Katrs cilvēks vienmēr bīdīs savas intereses.** Lai ko viņš teiks, **apakšā vienmēr būs personīgais vai tuvākās ģimenes labums.**" (Vīrietis, 35-44 gadi, fokusgrupa Nr. 1)

"Man šķiet, **tas ir iekodēts cilvēka dabā. Kamēr viss notiek publiski, cilvēks ir labdabīgs un gatavs palīdzēt. Bet, tiklīdz viņš nonāk situācijā, kad ir iespējams paņemt mantu, par ko neviens neuzzinās, sākas morālā dilemma. Agri vai vēlū cilvēki vienkārši salūst.** Cilvēks tomēr ir salīdzinoši vāja būtne; morāli mēs kā indivīdi esam samērā vāji." (Vīrietis, 25-34 gadi, fokusgrupa Nr. 1)

Neuzticēšanās tika pamatota arī ar vispārēju "katrs pats par sevi" principu un piesardzību kā racionālu izdzīvošanas stratēģiju mūsdienu pasaulē.

"Man ir ļoti līdzīgi kā [iepriekšējam runātājam]. **Mēs katrs dzīvojam pats par sevi, un piesardzība vienmēr ir jāpatur prātā. Mūsdienās diemžēl vairs nav tas laiks, kad varam akli uzticēties visiem.** Vienmēr jāatceras, ka "tur visādi var būt pretī". Tā vienkārši ir vieglāk – tu sevi uzreiz noskaņo, ka jābūt nedaudz piesardzīgam." (Vīrietis, 35-44 gadi, fokusgrupa Nr. 1)

"Es pārāk maz uzticos citiem – vai nu aiz kādas pieredzes, vai aiz piesardzības. Tā es to uztveru." (Sieviete, 65-74 gadi, fokusgrupa Nr. 1)

Dalībnieki, kuri, atbildot aptaujā par uzticēšanos citiem cilvēkiem, bija "pilnībā nepiekrītošo" pusē, gandrīz vienmēr atsaucās uz konkrētu, atkārtotu negatīvu pieredzi, kad uzticēšanās ir tikusi pievilta.

"Es atbildēju "nepiekrītu", [nevar uzticēties]. **Man dzīvē ir bijis daudz pieredzes, kad esmu bijis apkrāpts. Mēģināju dabūt aizņēmumu un mani apkrāpa.** Ir bijis, ka uzticies citam, un tad cits tevi pievil. Dzīvē ir bijis daudz vilšanās brīžu citu cilvēku dēļ. Tāpēc tā uzticība... nu, es nezinu, kā var uzticēties katram." (Vīrietis, 45-54 gadi, fokusgrupa Nr. 1)

"Tā ir gadījies – tu dzīvē uzticies cilvēkiem, un viņš tevi vienalga kaut kā piemāna. Tas bija galvenais motīvs. **Esmu vairākas reizes gribējis uzticēties un paļauties, bet beigas vienmēr ir sliktas.** Es visu laiku kāpju uz tiem pašiem grābekļiem un

esmu nonācis pie secinājuma, ka tomēr nevar nevienam uzticēties. **Tiklīdz ir kaut kas lielāks vai svarīgāks, cilvēks tomēr piemāna.**" (Vīrietis, fokusgrupa Nr. 2)

Tika izteikts arī viedoklis, ka neuzticēšanās ir tieši saistīta ar vispārējo ekonomisko stāvokli – finansiālas grūtības veicina vēlmi "apčakarēt" citus.

"Patiesībā visi šie jautājumi sasaistās ar ekonomisko stāvokli. Ja šī aptauja notiktu laikā, kad sabiedrība būtu apmierināta ar saviem ienākumiem, visi uz to raudzītos daudz pozitīvāk un uzskatītu, ka viens otram var labāk uzticēties. **Ja cilvēks var normāli nopelnīt strādājot, nevis zogot, viņam nav iemesla zagt. Tad tu jūties finansiāli labi un esi laipnāks pret apkārtējiem, tev nav vēlmes otru "apčakarēt"** (Vīrietis, 35-44 gadi, fokusgrupa Nr. 1)

Piektā nodaļa noslēdz pētījuma analītisko daļu, apstiprinot zemo kvantitatīvo uzticēšanās rādītāju (34%) ar dziļu kvalitatīvo pesimismu. Fokusgrupas parāda, ka neuzticēšanās nav tikai abstrakta sajūta, bet gan balstās trīs pīlāros: 1) **personiskā pieredzē** (tikt piekrāptam), 2) **ciniskā filozofijā** ("katrs bīdīs savas intereses") un 3) **sociālekonomiskā novērtējumā** (nevienlīdzība veicina krāpšanu). Šī zemā "vispārinātā uzticēšanās" svešiniekiem pastāv vienlaikus ar augstu "partikulāro uzticēšanos" tuvākajam lokam. Vienīgie optimisma avoti ir balstīti ikdienišķās, pozitīvās mikro-situācijās (pazaudēti cimdi), kas pagaidām nespēj atsvērt 3. nodaļā aprakstīto lielo krīžu un polarizācijas radīto vilšanos.

Secinājumi

1. Kopības izjūtas samazināšanās

Pētījuma kvantitatīvie dati apstiprina nozīmīgu kritumu galvenajos kopības izjūtas rādītājos no 2023. līdz 2024. gadam. Īpaši krasi sarukusi personiskā kopības sajūta ("Es izjūtu kopību ar visiem Latvijas iedzīvotājiem"), krītot par 10 procentpunktiem (no 53% uz 43%), un vispārējā kopības izjūta pilsoņu vidū ("Cilvēkiem ir daudz kā kopīga"), krītot par 12 procentpunktiem (no 79% uz 67%).

Tomēr šie dati jāinterpretē ļoti piesardzīgi. Pastāv spēcīga "kļūdainās bāzes līnijas" hipotēze: 2023. gada pavasara (gadā pēc pilna mēroga kara sākuma Ukrainā) rādītāji, iespējams, bija mākslīgi paaugstināti kara ietekmes efekta dēļ. Tādēļ 2024. gadā novērotais kritums, iespējams, nav "sabrukums" no normāla stāvokļa, bet gan normalizēšanās vai šī īslaicīgā negaidīta kara izraisītas kopības izjūtas burbuļa plīsums, atklājot dziļākas problēmas sabiedrības fundamentos.

2. Krīzes kā plaisu katalizators

Kvalitatīvā analīze pārliecinoši parāda, ka galvenais kopības izjūtas un uzticēšanās zuduma cēlonis ir pēdējo gadu krīžu (Covid-19 un karš Ukrainā) radītais psiholoģiskais efekts. Fokusgrupu dalībnieku trāpīgais naratīvs "sašķēla Covid, pāršķēla karš" liecina, ka krīzes nevis radīja jaunas plaisas, bet gan kalpoja kā katalizators, kas atklāja un saasināja jau iepriekš pastāvošas, bet līdz šim klusāk apspriestas, ne tik pamanāmas fundamentālas ģeopolitiskās un vērtību atšķirības.

Šī "lielā atklāsme" – apjauta, ka līdzcildvēki var dzīvot "citās pasaulēs" un pieturēties pie pilnīgi nesavienojamiem viedokļiem, – ir ar laiku radījusi dziļu psiholoģisku nogurumu, vilšanos un novedusi pie tieša uzticēšanās zuduma ("tu vairs nezini, ko no līdzcildvēka var sagaidīt").

3. Bailes no jaunajām migrācijas tendencēm

Pētījums atklāj, ka Latvijas iedzīvotājiem ir grūti pieņemt straujas pārmaiņas Latvijas līdz šim vizuāli visai homogēnajā sabiedrībā. Straujā un pieaugošā ārzemju studentu un citu jaunpieņacēju klātbūtne Rīgas ielā fokusgrupu dalībniekiem izraisa kultūršoku un šaubas par to, vai izdosies jaunpieņacējus integrēt Latvijas sabiedrībā. Domājot par kopības izjūtu Latvijas sabiedrībā, migrācija nu jau ir nozīmīgs faktors, kura ietekme, visticamāk, tikai pieaugs.

4. Zema starppersonu uzticēšanās

Vispārējās sociālās uzticēšanās rādītājs ("lielākajai daļai cilvēku var uzticēties") ir ļoti zems – tikai 34%. Fokusgrupu analīze apstiprina, ka šis skaitlis atspoguļo dziļu, nevis virspusēju pesimismu.

Galvenā atziņa ir tā, ka cilvēki nav zaudējuši spēju uzticēties pilnībā, bet ir atkāpušies pie "savējiem". Vispārinātā neuzticēšanās balstās ne tikai krīžu radītajā vilšanās sajūtā līdzcilvēkos, bet arī ļoti racionālos apsvērumos: negatīvā personiskā pieredzē (tikt apkrāptam) un sociālekonomiskā novērtējumā, ka nevienlīdzība un grūtības veicina negodīgu rīcību ("vēlme otru 'apčakarēt'").

5. Funkcionālā un emocionālā kopības izjūta

Latvijas sabiedrību attieksmju un vērtību ziņā sašķēla divi globāla rakstura notikumi: pandēmija un Krievijas iebrukums Ukrainā. Vienojošie jautājumi mazāk meklējami vērtībās un attieksmēs ap sabiedrībā jūtīgiem jautājumiem, vairāk pragmatikā (kopīgu problēmu risināšana) un emocionālā kopības sajūta (kopīgi emocionāli pārdzīvojumi un lepnums, piemēram, svētki un hokejs).

Pie funkcionālās vienotības pieder gan pati apziņa par kopīgu, fizisku teritoriju ("mūsu zeme"), gan, kas ir īpaši svarīgi, tā sauktā "negatīvā kopības sajūta" – apvienošanās ap kopīgām problēmām (piemēram, rindas pie ārstiem, neapmierinātība ar institūcijām) un sajūta, ka "mēs esam vienā laivā". Šis secinājums ir tiešs ceļvedis uz risinājumiem: ja sabiedrība nespēj vienoties par vērtībām, tā joprojām var apvienoties, lai **risinātu** kopīgas, praktiskas problēmas.

6. Diskusiju telpas sabrukums

Pētījums identificē pašu diskusiju vides toksiskumu kā atsevišķu, spēcīgu šķēļošo faktoru. Fokusgrupās konsekventi parādās "nometņu loģikas" fenomens – sajūta, ka par tādiem fundamentāliem jautājumiem kā Covid-19 vai karš ir jāieņem tikai galējas, nesamierināmas pozīcijas, un "vidusceļš", nianse vai šaubīšanās nav pieļaujama. Daudzus iedzīvotājus tik krasi polarizētība neapmierina, viņi nejūt, ka arī viņu skatījumu šajā loģikā iederas.

Šo procesu pastiprina sociālie mediji, radot vidi, kur, pēc fokusgrupu dalībnieku novērojumiem, valda apsūkāšanās, nevis argumentēta diskusija. Rezultātā cilvēki baidās paust niansešu viedokli, jūtas nedroši par "iederēšanos" un apzināti izvairās no sarunām par svarīgām tēmām. Tas neveicina vienprātību, bet gan "iesaldē" sabiedrības sašķeltību un atsvešina cilvēkus vienu no otra.

Rekomendācijas

Pētījums parāda, ka sabiedrības sašķeltību, visticamāk, nav iespējams "salabot", mēģinot mainīt cilvēku fundamentālās pārliecības – tās ir pārāk dziļas. Tāpat nav iespējams apturēt pandēmijas vai karus. Taču ir iespējams mazināt sašķeltības sekas un veidot stingrākus pamatu sadarbībai, mainot trīs lietas: (1) sarunu fokusu sabiedrībā, (2) diskusiju vidi un (3) valsts rīcības skaidrību.

1. Pārfokusēt saliedētības politiku no vērtībām uz praktisku sadarbību.

Pētījums rāda, ka Latvijas iedzīvotājus sašķēļ attieksmju un vērtību jautājumi, bet, par spīti šīm atšķirībām, viņi ir gatavi apvienoties funkcionāli – kopīgu, praktisku problēmu risināšanai, kopīgai brīvā laika pavadīšanai - vai emocionāli (kopīgi panākumi, svētki, kopīgas ikdienas problēmas). Tādēļ sabiedrības saliedētības politika būtu jāorientē tieši uz šāda veida pasākumiem. Piemēram, vajadzētu mērķtiecīgi finansēt un veidot kopienu projektus (apkaimju labiekārtošana, palīdzība senioriem), kuros **obligāts nosacījums ir dažādu sociālo un etnisko grupu iesaiste**. Mērķis nav likt viņiem runāt par karu, bet gan likt viņiem *kopā* salabot soliņu vai kopīgi apspriest noskatīto filmu.

Arī mediju, sevišķi sabiedrisko mediju, darba vienai no prioritātēm būtu padarīt redzamas visdažādākās Latvijas sociālās un etniskās grupas, to pārstāvjus un viņu iesaisti visai sabiedrībai svarīgu problēmu risināšanā.

Valsts pārvaldei būtu īpaši rūpīgi jāseko, lai, organizējot konsultācijas ar sabiedrību, tā iegūst pietiekamu informāciju ne tikai par Latvijas aktīvāko iedzīvotāju skatījumiem un pieredzi, bet arī apzinātu citas sociālās grupas.

2. Veidot atsvarus publiskās telpas polarizācijai.

Pētījums fokusgrupu dalībnieku pieredze rāda, ka publiskā diskusiju telpa ir kļuvusi toksiska. Dominē "nometņu loģika", kur par fundamentāliem jautājumiem tiek pieprasītas tikai galējas pozīcijas, padarot jebkādas šaubas par nepieļaujamām. Tas liek cilvēkiem ar mēreniem viedokļiem baidīties izteikties un "iesaldē" sašķeltību.

Tāpēc ir mērķtiecīgi jārada "drošas telpas" un sarunu formāti, kas leģitimizē šaubas un niansētu viedokli. Piemēram, valsts un sabiedriskajam sektoram jārīko vairāk klātienes, profesionāli moderēti pasākumi, kur tiek apzināti nodrošināta dalībnieku **daudzveidība** un **droša vide** dažādu skatījumu paušanai.

Medijiem (sevišķi sabiedriskajiem) jāveido tādi diskusiju formāti, kas vērsti uz iedziļināšanos un niansēm, nevis striktu viedokļu polarizāciju. Tiesībsargājošajām iestādēm un amatpersonām,

sevišķi Tiesībsargam, būtu jāaizstāv cilvēka tiesības paust viedokli, kas ir savietojams ar Latvijas likumiem, pat ja sabiedrības vairākumam šis viedoklis nepatīk.

Visbeidzot, lai cīnītos ar šo toksisko vidi, tā ir labāk jāizprot. Lai gan fokusgrupās dalībnieki paši atzīmē sociālo tīklu "burbuļu" lomu, ir nepieciešami mērķtiecīgi pētījumi. Valstij būtu jāfinansē zinātne un pētniecība, kas analizē, kā tieši globālo sociālo tīklu rekomendācijas sistēmas (piemēram, *Facebook*, *TikTok*, *Telegram*) ietekmē tieši Latvijas sabiedrības uztveri, attieksmes un polarizāciju. Līdz šim Latvijā ir veikti daudzi pētījumi par sociālo tīklu saturu, bet gandrīz nav analizēta šī satura **ietekme** uz Latvijas iedzīvotāju prātiem, it sevišķi par sabiedrībā jūtīgiem jautājumiem.

3. Skaidri komunicēt Latvijas migrācijas politiku.

Fokusgrupu rezultāti apliecina, ka Latvijas iedzīvotājiem nav skaidra Latvijas migrācijas politika. Migrācijas procesi šķiet stihiski, turklāt sabiedrības redzamākā saskarsme notiek ar tieši tām iebraucēju grupām (piemēram, ēdiena piegādātājiem no Pakistānas, Indijas, kā arī Āfrikas valstīm; viesiem no Tuvo Austrumu musulmaņu sabiedrībām) pret kurām Latvijā valda vislielākie aizspriedumi.

4. Risināt sociālekonomiskās netaisnības sajūtu.

Pētījuma ietvaros rīkotās fokusgrupas parāda, ka zemais vispārējās uzticēšanās līmenis (tikai 34%) ir racionāls pesimisms, nevis tikai emocionāla sajūta. Fokusgrupas to tieši saista ar sociālekonomisko situāciju: cilvēki neuzticas svešiniekiem, jo pastāv liela sociālā plaisa starp "eliti" un "tautu", un valda sajūta, ka ekonomiskās grūtības un negodīgums veicina vēlmi "otru 'apčakarēt'". Līdz ar to uzticēšanos nevar atjaunot tikai ar kopienu projektiem vien; ir jārisina šie ekonomiskie pamatcēloņi.

Politikas veidotājiem ir aktīvāk jārisina fokusgrupās minētā elitārisma sajūta un sociālekonomiskā plaisa (piemēram, neadekvātas dažu no publiskajiem resursiem atalgoto cilvēku privilēģijas iepretim parasto iedzīvotāju grūtībām). Ilgtermiņā vispārējā uzticēšanās sabiedrībā celsies tad, ja cilvēki redzēs, ka sistēma kļūst taisnīgāka un sajūta "katrs pats par sevi" mazināsies.